

Agenda- hedonisme

Tom Grosfeld

Uitgeverij Vrij Nederland

Proloog:
De winkel van mijn vader

Mijn vrouw zegt dat het best moeilijk samenleven is met iemand die op elk moment kan wegdromen. Het gebeurt onder het avondeten, of wanneer ik met mijn zoontje een treinspoor bouw, of net nadat ik heb beloofd nu écht snel te douchen omdat we al te laat zijn voor een afspraak. Zodra de eerste irritatie is gaan liggen, kan ze er ook wel om lachen, en zegt ze – hoofdschuddend – er bewondering voor te hebben. Ik proef zelfs een beetje jaloezie, maar dat laat ik natuurlijk niet merken.

Ik kan me geen leven voorstellen zonder dagdromen. Ik begon ermee als kind. Hoewel de mogelijkheid net ontstond om virtuele fantasiewerelden te creëren – het was de tijd van de gameboy, de PlayStation en het prille internet – bouwde ik die werelden liever in mijn hoofd.

Dat doe ik nog steeds. Soms kies ik bewust een scenario uit waarin ik wil wegdromen, maar vaker word ik erdoor overvallen. Ineens glijd ik dan een andere wereld binnen. Mijn fantasieën binnen die wereld zijn richtingloos, ze kunnen over van alles gaan. Soms zijn het verbeeldingen van andere levens die ik had kunnen leiden, een andere keer raak ik verzeild in een gedachtewisseling met mensen aan wie ik onbewust moet denken, en weer een andere keer lijk ik in een stoptrein te zitten die telkens even stilstaat bij een bepaalde fantasie en dan vlug doorrijdt naar het volgende verhaal, met een nieuwe context, andere mensen en een volgende sfeer.

Ik weet niet of het vermogen tot dagdromen iets is waarmee we worden geboren, iets wat wordt doorgegeven van ouder op kind, of dat het meer om aangeleerd gedrag gaat, bijvoorbeeld omdat we zien dat de mensen om ons heen de neiging hebben om regelmatig af te dwalen. Ik weet wél dat er niemand zo goed kan

dagdromen als mijn vader. Alleen al in mijn bijzijn is hij minstens zes keer tegen een glazen pui aan gelopen omdat hij zo diep verzonken was in zijn gedachten. Maar hij is meer dan een goede dagdromer. Hij is een meester in het lummelen en nietsdoen in het algemeen. Het dagdromen is daar slechts onderdeel van.

Tijdens mijn jeugd was mijn vader er altijd. Hij werkte aan huis in zijn toneeluitgeverij. Wanneer ik uit school kwam, of tussen de middag langswipte om te lunchen, trof ik hem soms aan in de winkel, maar meestal zat hij aan de keukentafel door de krant te bladeren of dronk koffie terwijl hij naar een album van Bob Dylan of Neil Young luisterde.

Van die dagen herinner ik me nog levendig dat hij me vaak de opdracht gaf om hem te roepen wanneer er werd aangebeld bij de toneeluitgeverij. Hij was dan buiten fruit aan het plukken of aan het kletsen met zijn moeder, die naast ons woonde. Zodra hij in de winkel was met de klanten, ging ik achter de deur staan die onze woonkamer van de zaak scheidde en loerde door het sleutelgat naar binnen. Ik zag mijn vader dan verhalen vertellen en grappen maken met de klanten. Hoewel de meesten slechts kwamen om een palet schmink te kopen, bleven ze voor mijn gevoel uren hangen.

Hoewel ik er niet direct deel van uitmaakte, denk ik er nu – bijna twintig jaar later – soms met weemoed aan terug. Ik weet nog dat het leek alsof de levenshouding van mijn vader de hele ruimte vulde en iedereen losweekte van de normaal zo dwingende kloktijd. Met zijn klanten dreef hij weg richting een andere, meer serene beleving van de tijd. Op dat moment wist ik dat ik wilde worden zoals mijn vader. ‘*Old man, look at my life, I’m a lot like you were,*’ zong Neil Young in mijn hoofd.

De houding van mijn vader draaide niet om passiviteit of zich terugtrekken uit de reuring, maar om een tijdsbeleving creëren die niet in het teken staat van presteren. Momenten waarin niets hoeft, waarin we niet bezig zijn de tijd te optimaliseren of bepaalde doelen te behalen en we simpelweg accepteren wat de wereld ons voor de voeten werpt.

Bij hem is die mentaliteit, dat vermogen om de tijd ondoelmatig door te brengen, nooit verdwenen. Het zit gewoon in hem, ik kan me hem niet anders voorstellen. Zo gaat hij al bijna zestig jaar door het leven. Ik dacht dat die houding ook diep in mij verankerd zat, maar het tegendeel blijkt waar: het kost me steeds meer moeite om de nutteloosheid toe te laten in mijn leven. Voor een deel is dat eenvoudig te verklaren: ik heb de onbezorgde kindertijd en vrijblijvende studententijd ingeruild voor een volwassen leven: serieuze relatie, een baan, kinderen, een huis. Het was onvermijdelijk dat lummelen en lanterfantten werd verdreven door praktische zaken en verantwoordelijkheden.

Maar het is te makkelijk om te wijzen naar het volwassen worden. Dat heeft mijn vader immers ook niet gevloerd. De oorzaak ligt ergens anders. De afgelopen jaren heeft zich een bepaalde geesteshouding in mij genesteld die me aanmoedigt om op een obsessieve manier alles uit mijn leven te halen. Ik stort me volledig op mijn werk, en de drang die ik voel om daarin succesvol, productief en efficiënt te zijn is overgewaaid naar mijn vrije tijd, die ook geoptimaliseerd moet worden.

Iets in mij motiveert me blijkbaar om mijn bestaan met een steeds doelmatigere blik te bezien. De perioden van nutteloosheid die ooit zo vanzelfsprekend waren, zijn binnen een paar jaar bijna volledig verschroeid. Ik ben iemand geworden die zijn dagen

dichttimmer. Vrijwel alles wat ik onderneem moet op de een of andere manier aan mijn productiviteit en groei bijdragen, in plaats van dat de activiteiten waarde hebben in zichzelf.

Ik leg mijn spontaniteit aan de ketting met schema's en planningen, het frivole verliest steeds meer terrein aan het ernstige, de laatste restjes impulsiviteit worden weggepoetst. Ik ben me ervan bewust dat je juist dat wat belangrijk is in het leven niet kunt optimaliseren, maar ik kan me er nauwelijks tegen verzetten.

Alleen het dagdromen is onaangetast gebleven. Het laatste bastion van de ondoelmatige ervaring. Hoewel ze tegenwoordig vaker dan me lief is de gedaante aannemen van werkgerelateerde overpeinzingen, weten de levendige, fantasierijke en willekeurige dagdromen van vroeger zich nog altijd door de kieren van mijn steeds rationeler wordende dagelijkse bestaan te persen. Ik koester ze als de spaarzame momenten waarin ik volledig in een andere wereld ben ondergedompeld. Ik ben dan in een ruimte waarin tijd niet verspild kan worden, omdat de tijd niet losstaat van mezelf, maar veilig in me is gekropen. Ik ben dan in de winkel van mijn vader.

Inleiding:
De agendahedonist

Er is een nieuw type mens ontstaan binnen onze samenleving: de agendahedonist. Die term werd in 2014 gemunt door de Amsterdamse criminoloog Ton Nabben¹ en een paar jaar geleden verder uitgewerkt door Daan Roovers, toenmalig Filosoof des Vaderlands. In tv-programma *Buitenhof* sprak ze over de moderne mens die een uiterst gereguleerd leven leidt: drukke baan, volle agenda, een strak schema voor alle sociale activiteiten.² Wanneer de agendahedonist op vrijdagavond uit zijn plaat wil gaan om zijn dichtgetimmerde bestaan van wat lucht te voorzien, moet dat precies in de agenda passen. Hij komt niet los van zijn georganiseerde, rationele bestaan, zelfs niet als hij eruit wil breken.

Het hedonisme – binnen de context van het tv-programma ging het over recreatief drugsgebruik – wordt ingepland. Zo'n vrije activiteit benaderen we daarmee op dezelfde manier als ons doordeweekse, gereguleerde arbeidsleven. Het zegt veel over de cultuur waarin we leven, zei Roovers. We hebben het arbeids-ethos dusdanig verinnerlijkt dat we zelfs wanneer we daaruit willen ontsnappen blijven vasthouden aan de schema's en planningen die bij dat ethos horen, en die ons leven juist zo dicht-snoeren.

De betekenis van het woord 'agendahedonisme' is breder te trekken dan enkel het ingeplande uit onze plaat gaan in het weekend. Het betekent mijns inziens zoiets als 'genieten op de klok'. Een agendahedonist is iemand die zijn hedonistische uitspattingen planmatig organiseert, en dus doelmatig benadert. Dat kan drugsgebruik zijn, maar rekken we de term 'hedonisme' nog wat op, dan verwijst het naar al onze genotzucht. Alles wat ons blij maakt, ons vermaakt, waar we plezier uit halen. Hardlopen, naar het theater gaan, een bad nemen, met de kinderen naar de speeltuin,

met vrienden op het terras zitten, muziek luisteren, een boek lezen, op vakantie gaan, vrijen, eigenlijk alles wat we doen in onze vrije tijd. De agendahedonist is iemand die dit hedonisme nauwgezet coördineert, om het maximale uit de dag te halen.

Hij benadert daarmee zijn vrije tijd als zijn werktijd, vanuit dezelfde logica en ambities. Daardoor onderneemt hij nauwelijks meer activiteiten om de activiteit zelf. Alles wat hij doet is een middel om een doel te behalen. Het boek en de documentaire moeten kennis opleveren. Een wandeling of een warm bad moet de chaos in zijn hoofd ontwarren, zodat hij daarna weer met een fris stel hersenen kan werken. Een borrel is een mogelijkheid tot netwerken. Een zeldzaam moment van nietsdoen moet leiden tot een creatieve ingeving, een nieuw idee waarmee hij zijn collega's kan imponeren. Op vakantie moet de batterij weer worden opgeladen. Op die manier krijgen van oorsprong ondoelmatige activiteiten een doelmatig karakter.

Soms krijgt de agendahedonist het benauwd. Dan werpt hij een blik in zijn *bullet journal* en ziet – even bladeren – goede voornemens, maandoelen, ontspanningsdoelstellingen, voortgangtrackers, boeken die hij wil lezen, films die hij wil zien, vrienden met wie hij nog moet afspreken, dingen die hem blij maken, plaatsen waar hij naartoe wil, algemene bucketlist, huishoudschema, ah, daar, zijn vijfjarenplan: over vijf jaar kinderen en daarvoor nog twee verre reizen, promotie maken, een huis kopen, een festival organiseren, een keer achter de dj-booth staan, een stiltere-traite volgen van minstens tien dagen, naar Istanbul lopen en een podcast opnemen. Help! Hij boekt een dure sessie met een lifestylecoach, herdefinieert zijn *purpose* en kernwaarden en kan er weer tegenaan.

De agendahedonist in optima forma, zoals hier geschetst, is over het algemeen een hoogopgeleide twintiger of dertiger die in de Randstad woont. Maar omdat het hier om een spectrum gaat, zijn er binnen onze maatschappij steeds meer mensen die in mindere of meerdere mate aan de profielomschrijving voldoen.

Door ons bestaan op die manier dicht te smeren, blijft er nauwelijks ruimte over voor het belangeloze en het onverwachte. Waarden als spontaniteit, intuïtie, rommeligheid en ondoelmatigheid worden steeds meer naar de banlieus van ons leven gedrukt. Ze staan haaks op de calculerende, rationele blik van de agendahedonist. Het zijn waarden die niet alleen overbodig zijn, maar hem ook in de weg staan. Ze brengen hem niet vooruit, maar belemmeren zijn efficiëntie, productiviteit en persoonlijke groei.

Ik schrijf het met enige schroom, maar ook ik ben een agendahedonist. Dat is een wrange constatering. Een paar jaar geleden zou ik mezelf nog hebben omschreven als het tegenovergestelde van dit type mens. Ik kon opgaan in het moment en liet mijn vrije tijd niet in het keurslijf van de efficiëntie van de arbeidstijd dwingen. Ik zou medelijden hebben gehad met iemand als een agendahedonist.

Uit die schaamte is dit boek ontstaan. Ik wil ontdekken wat er in me is gevaren. Hoe kon ik – en met mij zoveel anderen – veranderen in een agendahedonist? Door welke maatschappelijke en sociale structuren wordt dit type mens gevormd? Moeten we met de vinger wijzen naar het kapitalistische arbeidsethos dat we hebben verinnerlijkt? Naar de toegenomen drang om onszelf eindeloos te blijven verbeteren en optimaliseren? Of moeten we het zoeken in de nieuwe technologieën die ons steeds dwingender

stimuleren om met een meer rationele, efficiënte blik naar ons bestaan te kijken?

En is het wel terecht om de blik enkel te richten op machten buiten onszelf, of moeten we als individu ook in de spiegel kijken en ons afvragen of er misschien iets in onszelf huist waardoor we er zo naar verlangen om te leven als een agendahedonist?